

การต่อรองกับสำนักบุญนิยมในพื้นที่พหุชาติพันธุ์ ในจังหวัดสกลนครผ่านทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม¹

Negotiating Cultural and Social Capital in a Multi-ethnic Community in Sakon Nakhon Province

นิภาพร มาลีสัย* และ จักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง^a

Nipaporn Maleelai and Jaggapan Cadchumsang

^a*Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University,
Khon Kaen 40002, Thailand*

^{*}*Corresponding author. Email: nipa.rocco83@hotmail.com*

Abstract

This paper, aims to investigate how cultural capital and social capital have been strategically employed by local people to build up community strength in response to the expansion of religious capitalism in their multi-ethnic area. Based on qualitative research methodology, data used in this paper was partially drawn from formal and informal interviews with key informants as well as participant observation conducted in Ban Na Kluea, one of the four villages located in the multi-ethnic area. The research reveals that the growth of religious capitalism in this sociopolitical context has allowed for social solidarity among village members, who attempt to make use of social capital-a strong kinship network-for protecting their own community culture. A social capital that can be change to a culture capital, and also there can be turn back again, the cultural of local communities can revived by the social capital. The local people also employ cultural capital; namely, the organization of annual *Buddha* image bathing ceremony, the construction of museum to conserve ancient palm leaf Buddhist

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การช่วงชิงพื้นที่ความเชื่อในชุมชนพหุชาติพันธุ์ของจังหวัดสกลนคร” สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมมนุษย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

manuscripts; including the chanting and inscribing palm leaf manuscripts. This creates a powerful network of people from different ethnic backgrounds in this area, and eventually enable them to negotiate, on the basis of embedded local beliefs, with more powerful religious capitalism.

Keywords: Multi-ethnic area, religious capitalism, social capital, cultural capital, negotiation

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมมาสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ท่ามกลางการขยายตัวของสำนักบุญนิยมในพื้นที่พหุชาติพันธุ์ของจังหวัดสกลนคร ข้อมูลที่ใช้ในบทความนี้ได้มาจากการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ประกอบด้วย การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม จากการศึกษาพบว่าการขยายตัวของสำนักบุญนิยมเข้ามาสู่ชุมชนพหุชาติพันธุ์ ส่งผลให้ผู้คนในพื้นที่ดังกล่าวได้รวมตัวและพยายามนำทุนทางวัฒนธรรม อันได้แก่ ประเพณีขึ้นเขาสรงน้ำพระ การจัดทำพิธีภักดิ์ท่อนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิล รวมทั้งการสอนอ่านและการจารคัมภีร์ไบเบิล และใช้ทุนทางสังคม คือ ระบบเครือข่ายที่เข้มแข็งในการปกป้องวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่าทุนทางสังคมดังกล่าวสามารถพลิกผันกลับไปเป็นทุนทางวัฒนธรรมได้ และทุนทางวัฒนธรรมก็สามารถพลิกผันกลับมาเป็นทุนทางสังคมอีกครั้ง โดยการนำประเพณีเดิมซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีในพื้นที่มาฟื้นฟูอีกครั้ง จนนำไปสู่กลุ่มเครือข่ายใหม่ที่เกิดขึ้นมาจากผู้คนในชุมชนที่ก่อให้เกิดการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับพื้นที่พหุชาติพันธุ์ ถือได้ว่าทุนทางสังคมเข้ามามีบทบาทในการรื้อฟื้นประเพณีขึ้นมา อันนำไปสู่การต่อสู้ต่อรอง และช่วงชิงกับสำนักบุญนิยมบนรากฐานความเชื่อเดิมของท้องถิ่น

คำสำคัญ: พื้นที่พหุชาติพันธุ์ สำนักบุญนิยม การต่อสู้ ต่อรอง การช่วงชิง

บทนำ

ประเทศไทยให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา คนไทยจึงเลือกนับถือศาสนาต่าง ๆ ได้ตามความสมัครใจ ประชากรส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งนับถือสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน จนกลายเป็นรากฐานของความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี

ส่วนใหญ่ ในปัจจุบันศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่สำคัญของประเทศไทย เห็นได้จากการมีประชากรจำนวนร้อยละ 80² ของประชากรทั้งประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ ทั้งนี้ในพื้นที่จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งที่ศาสนาพุทธมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก เห็นได้จากพื้นที่จังหวัดสกลนครมีปูชนียสถานที่สำคัญ 5 แห่ง ได้แก่ พระธาตุเชิงชุม พระธาตุตุ้ม พระธาตุนารายณ์เจงเวง พระธาตุศรีมงคล และพระธาตุภูเพ็ก นอกจากนี้ยังมีเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของผู้คนส่วนใหญ่ อาทิ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต³ หลวงปู่ฝั้น อาจาโร⁴ เป็นต้น จึงได้เป็นที่มาของคำขวัญส่งเสริมการท่องเที่ยวของชาวจังหวัดสกลนคร คือ “สกลนครเมืองพุทธศาสน์ พระธาตุ 5 แห่ง แหล่งอารยธรรมสามพันปี” และจะเห็นได้ว่า พุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ฝังรากลึกในพื้นที่จังหวัดสกลนครได้อย่างชัดเจน และจังหวัดสกลนครก็เป็นอีกจังหวัดที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อาทิเช่น ผู้ไท ไทญ้อ ไทโย้ย ไทกะเลิง ไทสั ไทลาว ชาวเวียตนาม และชาวจีน⁵ เป็นต้น

² โปรดดูเพิ่มเติมในหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 27 ธ.ค. 46 หรือ เว็บไซต์ <http://atcloud.com/stories/23408>

³ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หรือ ชื่อที่บันทึกในทางฐานานุกรมว่า พระครูวินัยธร (มั่น ภูริทัตโต) เกิดวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2413 มรณภาพ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492 เป็นพระภิกษุชาวไทยคณะธรรมยุติกนิกายที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์พระกรรมฐานไทย หลังจากอุปสมบทแล้วท่านได้ปฏิบัติตนตามแนวทางคำสอนพระศาสดาอย่างเคร่งครัด และยึดถือธุดงค์วัตรด้วยจริยวัตรปฏิบัติา จนได้รับการยกย่องจากผู้ศรัทธาทั้งหลายว่าเป็นพระผู้เลิศทางธุดงค์วัตร

⁴ หลวงปู่ฝั้น อาจาโร เกิดวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2442 มรณภาพวันที่ 4 มกราคม 2520 ท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดสิทธิบังคม ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ท่านได้เจริญกรรมฐานตลอดพรรษาแรก และมีพระครูสกลสมณกิจ เป็นวิปัสสนาจารย์ นำพระภิกษุฝั้น อาจาโร ออกธุดงค์วัตรและเจริญภาวนา ในช่วงชีวิตบรรพชิตของหลวงปู่ ท่านได้ธุดงค์ยังสถานที่ต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอน จนกระทั่งเป็นที่นับถือศรัทธาของญาติโยมจำนวนมาก และได้รับการยกย่องเป็น “อริยสงฆ์” รูปหนึ่ง

⁵ โปรดดูเพิ่มเติมใน ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เว็บไซต์ http://www.sac.or.th/databases/ethnicredb/search_result.php?action=SearchByKeyword&keyword=วิถีชีวิต

เมื่อสำนักบุญนิยม⁶ ได้ตีปลานเข้ามาทำให้พื้นที่ศาสนาในจังหวัดสกลนคร ได้รับผลกระทบ อีกทั้งเมื่อไม่นานมานี้ได้มีกรณีที่เป็นข่าวใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2555 สืบเนื่องมาจากชาวจังหวัดสกลนครแทบทุกภาคส่วนได้ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านการขออนุญาตเอกสารสิทธิ์ที่ดินบนเกาะดอนสวรรค์กลางหนองหารในจังหวัดสกลนคร⁷ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การขออนุญาตครั้งนี้เพื่อนำไปสร้างสาขาของสำนักบุญนิยมซึ่งเป็นสำนักแห่งหนึ่งในศาสนาพุทธ โดยมีแนวคิดการทำบุญด้วยการบริจาคเงินเข้าวัดมากก็สะสมบุญได้มาก ที่สำคัญไม่ใช่เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้นกลุ่มดังกล่าวได้มีนโยบายชัดเจนที่จะขยายอาณาเขตความเชื่อของตนออกไปทั่วโลก ในหลายพื้นที่ของประเทศแถบอนุภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขงก็มีสาขาของสำนักบุญนิยมนี้อยู่มากมาย (Meetham, 2000: 21-25) ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ชุมชนหลายแห่งไม่เห็นด้วยจึงเริ่มต่อต้านกับสำนักบุญนิยมอย่างเห็นได้ชัด แต่เหตุการณ์ดังกล่าวมาข้างต้นนั้นเกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ในพื้นที่พหุชาติพันธุ์

ถึงแม้ปรากฏการณ์นี้จะเกิดขึ้นในจังหวัดสกลนครโดยทั่วไป แต่ผู้เขียนสนใจพื้นที่หมู่บ้าน 4 แห่ง⁸ ในจังหวัดสกลนคร อันได้แก่ บ้านนาเกลือ บ้านนาธรรม บ้านนาเจริญ และบ้านนาดอน ซึ่งนับว่าเป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นภาพของการปะทะประสานกันของความเชื่อท้องถิ่นกับสำนักบุญนิยมได้อย่างชัดเจน ในปี พ.ศ. 2542 บ้านนาธรรม ซึ่งมีชาวผู้ไทอาศัยอยู่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลัก ได้ถูกสำนักบุญนิยม

⁶ หมายถึงสำนักพุทธศาสนาแห่งหนึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อราว 35-45 ปีที่ผ่านมา มีแนวปฏิบัติสมาธิโดยการเพ่งให้เห็น "ลูกแก้ว" ในร่างกายเป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่ง อีกทั้งยังสอนในผู้ศรัทธาเชื่อว่า นิพพานเป็นสถานที่ มีตัวตน คือ อัตตา เป็นนิรันดร์ เทียง และเป็นสุข ซึ่งต่างจากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนว่าทุกสิ่งเป็นอนิจจัง คือไม่เที่ยง ทุกขัง คือ เป็นทุกข์ และอนัตตาคือไม่ใช่ตัวตน และมีชื่อเสียงมากในการชักชวนผู้ศรัทธาให้ทำบุญด้วยทรัพย์สินมูลค่าต่างๆ ตามหลักคิดที่ว่าทำบุญจะได้บุญมากตามมูลค่าของทรัพย์สินที่บริจาคให้วัด/พระ ปัจจุบันเติบโตขึ้นเป็นสำนักใหญ่ที่มีวัดสาขามากกว่าร้อยแห่งในประเทศและต่างประเทศ เป็นต้น และเพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ผู้เขียนจึงใช้นามแฝงเรียกสำนักพุทธศาสนาแห่งนี้ว่า "สำนักบุญนิยม"

⁷ โปรดดูเพิ่มเติมในเว็บไซต์ <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=1010>

⁸ เพื่อปกป้องความเป็นส่วนตัวและป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ผู้เขียนจึงใช้นามแฝงสำหรับพื้นที่ที่ศึกษาและผู้ให้ข้อมูล

คืบคลานเข้ามาสัมผัสวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ภายใต้การนำของพระภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นพระจากสำนักบุญนิยมได้ขอมายู่ที่วัดบ้านนาธรรมและเป็นที่รู้จักของผู้คนในพื้นที่ได้เข้ามาปรับเปลี่ยนความเชื่อและประเพณีเดิมของหมู่บ้าน โดยสร้างและครอบความเชื่อใหม่ให้คนในท้องถิ่นหันมาบริจาคเงิน เพื่อซื้อบุญเอาไวใช้ในภพหน้า ยิ่งบริจาคมากเท่าใดก็ยิ่งสะสมบุญได้มากขึ้นเท่านั้น สิ่งที่เกิดขึ้นแตกต่างจากความเชื่อเดิมของคนในพื้นที่ทั้งสี่หมู่บ้านนี้ ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันผ่านระบบเครือญาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจอย่างแน่นแฟ้น นอกจากนี้ผู้คนในพื้นที่ดังกล่าวยังได้แต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และไปมาหาสู่กันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คนในท้องถิ่นนั้นมีระบบความเชื่อเรื่องศาสนาพุทธและการนับถือผีเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งต่างจากความเชื่อหลักของสังคมไทยที่นับถือศาสนาพุทธและพราหมณ์ ทัศนะของคนในท้องถิ่นมองว่า “บุญ” เกิดจากการกระทำ ไม่ได้มาจากการซื้อขาย กลุ่มผู้คนที่ศรัทธาสถาสำนักบุญนิยมไม่เพียงแต่พยายามเปลี่ยนความเชื่อใหม่เท่านั้น หากยังได้เผาทำลายคัมภีร์ไบเบิล และรื้อถอน-ย้ายเปลี่ยนโบราณวัตถุ โบราณสถานของบ้านนาธรรมด้วย

หลังจากที่สำนักบุญนิยมเริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาครอบงำพื้นที่บ้านนาธรรม ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ผู้คนในพื้นที่ทั้งบ้านนาธรรม บ้านนาเกลือ บ้านนาดอน และบ้านนาเจริญเกิดการตื่นตัวและตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้น จึงได้รวมตัวกันเพื่อธำรงความเชื่อ ประเพณีเดิมของตนให้รอดพ้นจากการแสวงหาผลประโยชน์และการครอบงำความเชื่อของคนในท้องถิ่น การเคลื่อนไหวที่ชัดเจนที่สุดเกิดขึ้นที่บ้านนาเกลือ ชาวบ้านของบ้านนาเกลือเป็นกลุ่มแรกที่ตื่นตัว และเป็นผู้นำในการสร้างกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน อันได้แก่ ประเพณีขึ้นเขาสร้างน้ำพระ การจัดทำพิพิธภัณฑสถานอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิล รวมทั้งการสอนอ่านและการจารคัมภีร์ไบเบิล เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเครือข่ายความสัมพันธ์กันทางเครือญาติและทางเศรษฐกิจ จึงมีการจัดกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่พหุชาติพันธุ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งที่แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้อ້รองของคนในท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาประเด็นดังกล่าวนี้ โดยสนใจศึกษาเพื่อทำความเข้าใจว่าสมาชิกในชุมชนพหุชาติพันธุ์นำทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมอันเป็นพื้นฐานที่มีอยู่แต่เดิมมาใช้ในการสร้างความ

เข้มแข็งให้กับชุมชนเพื่อต่อรองกับสำนักบุญนิยมได้อย่างไร

ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้เขียนใช้วิธีวิทยาเชิงคุณภาพ และพื้นที่ที่ผู้เขียนใช้ในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล คือบ้านนาเกลือ แต่ทั้งนี้ผู้เขียนยังให้ความสำคัญกับอีกสามหมู่บ้านเพื่อเป็นบริบทของแต่ละหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน และในส่วนใหญ่ให้ข้อมูลนั้นผู้เขียนได้แบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่เน้นข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่ และกลุ่มที่สอง คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ซึ่งเกณฑ์ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลนั้น ผู้เขียนใช้วิธีการคัดเลือกจากกลุ่มผู้ที่ปฏิเสธสำนักบุญนิยมและกลุ่มที่ไม่ปฏิเสธสำนักบุญนิยม แต่จะเน้นสัมภาษณ์กลุ่มผู้ที่ปฏิเสธสำนักบุญนิยมเป็นหลัก ซึ่งมีหน่วยในการวิเคราะห์สามระดับ อันได้แก่ ระดับปัจเจกบุคคล ใช้ในการมองปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นกระบวนการขับเคลื่อนความเข้มแข็งในชุมชน ในระดับกลุ่มใช้ในการมองปรากฏการณ์ระหว่างพระและกลุ่มผู้คนที่ศรัทธาในสำนักบุญนิยมกับกลุ่มผู้ที่ไม่ศรัทธา เป็นต้น ทำให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน และระดับชุมชนใช้ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนพหุชาติพันธุ์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นผู้เขียนได้สังเกตการณ์และสัมภาษณ์ผู้คนที่ในพื้นที่ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จำเป็นต่อการวิเคราะห์ปรากฏการณ์

ผู้เขียนใช้แนวคิดทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม (Srisuphan, 2004: 31-34, Sangiampaisarn, 2005: 113-119, Teerapruetikulchai, 2010: 64-65) มาเป็นแนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ที่ผู้เขียนสนใจศึกษา จากการใช้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องผู้เขียนจะขอก้าวโดยสังเขป ทุนทางวัฒนธรรมนั้นหมายถึง สิ่งที่มาเพิ่มเติมเสริมสร้างความสะดวกสบายและสร้างคุณค่า สร้างความสุนทรีย์ สร้างความแข็งแกร่งมั่นคง สร้างวิวัฒนาการพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของทุนทางสังคมพัฒนามาเป็นทุนทางวัฒนธรรม ทุนแต่ละทุนสามารถปรับเปลี่ยนถ่ายโอน สืบทอด แยกชิงไปมาระหว่างกันได้ภายในสนามปฏิบัติการ (Promphakping, Thongyou and Chamruspanth, 2014: 133, Kaewtep and Hinviman, 2010: 551) และอาจผันกลับไปเป็นทุนทางสังคมรอการเติบโตขึ้นของทุนทางวัฒนธรรมตัวใหม่ ซึ่งจะมีการทับถมเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและยุคสมัย ดังนั้น

คำว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” จะพัฒนาเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคม ทั้งนี้แนวคิดทุนทางสังคมของ Robert Putnam นั้นต่างจากแนวคิดทุนทางสังคมของ Pierre Bourdieu ซึ่งถึงแม้จะเน้นการรวมกลุ่มแต่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของเครือญาติ ในขณะที่ Robert Putnam ให้ความสำคัญกับระบบเครือข่ายและความสัมพันธ์ทางเครือญาติ (Srisupan, 2004: 38) เห็นได้จากในชุมชนมีประเพณีการขึ้นเขาสรงน้ำพระเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แต่เดิม แต่ในช่วงหนึ่งนั้นประเพณีการขึ้นเขาสรงน้ำพระไม่เป็นที่สนใจของผู้คนในในชุมชนและได้ซบเซาลงไป ผู้คนมีบทบาทค่อนข้างสูงในการบูรณาการความคิดแบบทันสมัยทำให้คนในท้องถิ่นหรือพื้นที่กิจกรรมบางอย่างขึ้นมาใหม่ พร้อมกับพยายามรักษาพิธีกรรมเก่า (Srisupan, Apichatvullop and Manorom, 2011 : 27) เมื่อมีกลุ่มผู้คนที่ซึ่งมีทุนทางสังคมทางเครือญาติได้เข้ามาฟื้นฟูประเพณีเดิมที่เคยมีอยู่ขึ้นมาใหม่และได้ชักชวนเครือข่ายทางด้านเศรษฐกิจเข้ามามีส่วนร่วมด้วย จึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมขึ้นเขาสรงน้ำพระที่ต่างไปจากอดีต ด้วยเหตุนี้เองจึงถือได้ว่าเป็นการพลิกผันของทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถพลิกผันไปเป็นทุนทางสังคมและทุนทางสังคมก็สามารถพลิกผันไปเป็นทุนทางวัฒนธรรมตัวใหม่ขึ้นมา ผู้เขียนจึงนำแนวคิดเหล่านี้มาเป็นการรอบในการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

บ้านนาเกลือ : ชาติพันธุ์และความเชื่อ

พื้นที่ที่ผู้เขียนสนใจศึกษานั้นคือ บ้านนาเกลือ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีชาวผู้ไทและชาวญ้ออาศัยอยู่เป็นชาติพันธุ์หลัก ทั้งนี้การศึกษาในงานชิ้นนี้ไม่สามารถที่จะละเลยหมู่บ้านรอบข้างบ้านนาเกลือได้ ซึ่งได้แก่ บ้านนาธรรม บ้านนาดอน และบ้านนาเจริญ เนื่องจากแต่ละหมู่บ้านนั้นมีความสัมพันธ์ทั้งทางเครือญาติและระบบเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

บ้านนาเกลือตั้งอยู่สุดเขตของจังหวัดสกลนครทางทิศตะวันออก ห่างจากตัวอำเภอเมืองเป็นระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร มีพื้นที่ติดกับอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม บ้านนาเกลือนั้นตั้งอยู่บนพื้นที่สูง หรือเรียกตามภาษาของชาวบ้าน

ว่า “โพน” ทำให้บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านจึงเป็นที่ราบ บริเวณที่ราบรอบ ๆ บ้านนาเกลือ นั้นเป็นแหล่งต้มเกลือที่ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจระหว่างหมู่บ้านทั้ง 4 แห่ง เนื่องจาก ชาวผู้ไทและชาวญ้อที่อาศัยอยู่ในบ้านนาเกลือ นั้น เป็นเพียงหมู่บ้านเดียวในพื้นที่ อำเภอโคกศรีสุพรรณ ที่มีการต้มเกลือสินเธาว์เพื่อบริโภคในครัวเรือนและจำหน่าย ให้กับในชุมชนใกล้เคียง เมื่อความต้องการเกลือเพิ่มมากขึ้นจึงก่อให้เกิดเครือข่าย เศรษฐกิจการต้มเกลือมากขึ้นตามมาด้วย จึงมีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง ครอบครัวและหมู่บ้าน อีกทั้งยังมีการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์กัน ชาวทะเลิงจาก บ้านนาเจริญหลายครอบครัวได้มาแต่งงานกับชาวผู้ไทหรือชาวญ้อที่อาศัยอยู่ บ้านนาเกลือแห่งนี้ นอกจากชาวบ้านนาเจริญแล้วยังมีชาวผู้ไทจากบ้านนาดอน และชาวผู้ไทจากบ้านนาธรรมได้แต่งงานข้ามหมู่บ้านและข้ามกลุ่มชาติพันธุ์หลังจาก แต่งงานแล้วส่วนใหญ่ได้ย้ายเข้ามาก่อตั้งรกรากยังบ้านนาเกลือ จึงทำให้มีการ กระจายเกลือไปยังบ้านนาเจริญ บ้านนาดอน และบ้านนาธรรม และมีการแลกเปลี่ยน สิ่งของโดยนำผ้าทอ หรือของป่ามาแลกเปลี่ยนกันบ้าง การต้มเกลือจึงเป็นทุนทาง วัฒนธรรมของหมู่บ้านนาเกลือที่มีมาแต่อดีตและในการผลิตเกลือแต่ละครั้งนั้นก็ มีข้อจำกัดในการต้ม เพราะจะต้มได้แค่เพียงปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น อีกทั้งระยะเวลาใน การต้มก็จำกัดอีกด้วย ผู้คนในหมู่บ้านจะเริ่มต้มเกลือในช่วงเดือนมกราคมจนถึง เดือนเมษายนเพียงเท่านั้น ก่อนที่จะต้มเกลือได้นั้นก็ต้องมีการเลี้ยงผีปู่ตาเพื่อบอก กล่าวให้ปู่ตารู้ก่อนว่าลูกหลานได้ทำนาเสร็จสิ้นแล้วและจะขออนุญาตปู่ตาเพื่อต้ม เกลือก็เป็นอันเสร็จสิ้นพิธี หลังจากนั้นผู้คนในหมู่บ้านนาเกลือก็เริ่มต้มเกลือกัน เนื่องจากการต้มเกลือจะทำหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าว ผู้ต้องการเกลือ นั้น มีมากกว่าผู้ผลิต จึงมีการสร้างปฏิสัมพันธ์พิเศษกับผู้ต้มเกลือเพื่อที่ตนเองจะได้เกลือ ในจำนวนที่ต้องการและยังเป็นการสร้างรายได้ให้คนในหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคมทั้งในรูปแบบของเศรษฐกิจที่มีการซื้อขาย แลกเปลี่ยนและทุนทางสังคมในระบบเครือญาติ แต่ทุนทางวัฒนธรรมของบ้าน นาเกลือ นั้นไม่ได้มีแค่การต้มเกลือเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีโบราณสถานอีกด้วย

ในด้านทิศตะวันออกเฉียงไปทางด้านทิศใต้ของบริเวณบ้านนาเกลือ มีใบเสมา ที่มีลวดลายเป็นรูปสัตว์ รูปเจดีย์ วางกระจายอยู่บริเวณนั้น ผู้คน

แถวนี้จึงเรียกว่า “ดอนหินเลข”⁹ บ้านนาเกลือจึงยังคงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทุนทางวัฒนธรรม อันได้แก่ ประเพณีวัฒนธรรมแบบเฉพาะที่มีอยู่ในพื้นที่ อีกทั้งยังคงปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่¹⁰ กันเรื่อยมาอย่างเคร่งครัด เมื่อมีงานบุญงานประเพณี ทั้งผู้ใหญ่และเด็กก็จะให้ความร่วมมือกันอย่างดี เห็นได้จากการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับบ้านนาเกลือจาก Suree Janwongsa (ครุสุรี) ข้าราชการบำนาญชาวผู้ไทยอายุ 93 ปี ได้เล่าถึงความเป็นมาของพื้นที่ทั้งสี่หมู่บ้านแห่งนี้ให้ผู้เขียนฟังว่า “ในช่วงที่รัฐยังไม่ได้เข้มงวดการเข้าออกในแต่ละประเทศ ผู้คนสองฝากฝั่งริมแม่น้ำโขง รวมทั้งผู้คนที่อาศัยพื้นที่ทั้งสี่หมู่บ้านนั้น ได้แก่ชาวผู้ไท ชาวกะเลิง และชาวญ้อ ได้เดินทางข้ามไปมาหาสู่กันอยู่บ่อยครั้ง เรียกได้ว่าเป็นบ้านที่เมืองน้อง ผู้คนเหล่านี้จึงสืบเชื้อสายมาจากเมืองวังอ่างคำ และเมืองมหาชัยกองแก้วเป็นส่วนใหญ่ และได้อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน” (Janwongsa [Pseudonym], 2012)

จากคำบอกเล่าของครุสุรีทำให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์มาแต่อดีต และยังมีเครือข่ายทางสังคมผ่านระบบเครือญาติทำให้พื้นที่ของบ้านนาเกลือและหมู่บ้านใกล้เคียง จึงถือได้ว่าเป็นพื้นที่พหุชาติพันธุ์ และจากการได้ลงพื้นที่ทำให้ผู้เขียนเห็นว่าในแต่ละหมู่บ้านนั้นมีสำเนียงการพูดที่เป็นแบบเฉพาะของแต่ละชาติพันธุ์ จะแยกกลุ่มชาติพันธุ์ได้นั้นต้องแยกแยะที่สำเนียงการพูดของกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากว่าในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์นั้นได้เริ่มกลืนกลายอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ยังคงไว้แต่สำเนียงพูดที่ยังคงเด่นชัดและสังเกต

⁹ ดอนหินเลข เป็นพื้นที่โนนขนาดย่อมๆ จากการสำรวจพื้นที่ของนักวิชาการของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ได้ระบุว่าไปเสมาบริเวณนี้ มีลักษณะคล้ายกันกับไปเสมาในสมัยทวารวดี

¹⁰ ฮีตสิบสอง มาจากคำสองคำได้แก่ ฮีต คือคำว่า จาริต ซึ่งหมายถึง ความประพฤติ ธรรมเนียม ประเพณี ความประพฤติที่ดี และ สิบสอง หมายถึง สิบสองเดือน ดังนั้นฮีตสิบสองจึงหมายถึงประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี เป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตร เข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา คองสิบสี่ เป็นคำและข้อปฏิบัติคู่กับฮีตสิบสอง คอง แปลว่า แนวทาง หรือ ครรลอง ซึ่งหมายถึง ธรรมเนียมประเพณี หรือแนวทาง และ สิบสี่ หมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางปฏิบัติสิบสี่ข้อ ดังนั้นคองสิบสี่จึงหมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางที่ประชาชนทุกระดับ นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง พระสงฆ์ และคนธรรมดาสามัญพึงปฏิบัติสิบสี่ข้อ

ได้ยากกว่า นอกจากคำบอกเล่าของครูสุรีเกี่ยวกับความเป็นมาของผู้คนในหมู่บ้านแล้ว ยังมีคำบอกเล่าเรื่องราวความเชื่อของบ้านนาเกลือและหมู่บ้านใกล้เคียงจากเจ้าจำที่ เป็นที่เคารพของลูกหลานอีกท่านหนึ่งด้วยนั่นคือ Aun Butphiang (ปู่อุ่น) เจ้าจำชายอายุ 89 ปี ซึ่งเป็นชาวผู้ไทท่านได้เล่าเรื่องราวให้ฟังว่า “เดิมที่บ้านนาเกลือ นั้นนับถือผี แต่เมื่อประมาณ 80 ปีก่อน หลวงพ่ออิน¹¹ ท่านได้มาจำพรรษาที่บ้านนาดอน ท่านได้พาผู้คนทั้งสี่หมู่บ้านทิ้งการนับถือผี แต่ก็ยังมีผู้ที่สามารถจิตใจทั้งได้และผู้ที่ไม่สามารถทั้งได้ จึงมีบางครอบครัวที่นับถือทั้งพุทธและผี หรือนับถืออย่างใดอย่างหนึ่งตราบเท่าที่ลูกหลานจะถือตามได้ เมื่อมีงานประเพณีของแต่ละความเชื่อพวกเขา ก็ให้ช่วยเหลือกันและกันอยู่” (Butphiang [Pseudonym], 2012)

เรื่องราวจากคำบอกเล่าของครูสุรี และปู่อุ่นทำให้เห็นได้ว่า ในพื้นที่ทั้งสี่หมู่บ้าน มีประวัติศาสตร์ร่วมกันคือสืบเชื้อสายจากกลุ่มเครือญาติเดียวกันมาตั้งแต่เมื่อครั้งอยู่เมืองวังอ่างคำและมหาชัยกองแก้ว ผู้เขียนยังพบว่ากลุ่มชาวญ้อและชาวกะเลิงนั้นได้อพยพมาจากเมืองมหาชัยกองแก้ว ส่วนกลุ่มชาวผู้ไทนั้นได้อาศัยอยู่ทั้งในเมืองมหาชัยกองแก้วและเมืองวังอ่างคำ กลุ่มชาวผู้ไทที่อพยพเข้ามาจึงมีกลุ่มคนที่เคยอาศัยอยู่ทั้งสองเมืองที่ได้กล่าวไปนั้น เมื่อมาเลือกตั้งถิ่นฐานอยู่ในละแวกใกล้เคียงกัน แต่ละหมู่บ้านได้มีการสร้างวัด อีกทั้งผู้คนในหมู่บ้านทั้งสี่แห่งยังได้มีการร่วมมือกันปฏิบัติกิจทางศาสนาที่เป็นความเชื่อผสมผสานเรื่องมาจนกระทั่งหลวงพ่ออิน ได้เข้ามาจำพรรษาที่วัดบ้านนาดอนและพาให้ผู้คนเลิกการนับถือผี ชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้านทั้งสี่แห่งก็ได้ปฏิบัติตาม แต่ยังคงมีคนที่มีความเชื่อเหล่านี้อยู่บ้าง โดยกลุ่มผู้นับถือพุทธศาสนาอย่างเดียวยังมีแนวทางการนับถืออย่างเคร่งครัด เช่น นิยมสวดไตรสรณคมน์ทุกวัน ฟังเทศนาธรรมตามคัมภีร์ไบเบิลและสนับสนุนวัตรปฏิบัติอย่างเคร่งครัดของพระสงฆ์ในวัด โดยมีเป้าหมายคือการบรรลุนิพพาน ส่วนกลุ่มผู้นับถือผียังคงประกอบพิธีเลี้ยงผีปู่ตาที่เป็นกิจกรรมสำคัญประจำปีในการหลอมรวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่บ้านทั้งสี่มาจนปัจจุบัน

¹¹ เป็นพระเกจิชาวผู้ไท ในพื้นที่พหุชาติพันธุ์ ที่ผู้คนในพื้นที่ให้ความเคารพเป็นอย่างมาก

บ้านนาเกลือและหมู่บ้านใกล้เคียงจึงมีทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งมาก เช่น การเลี้ยงผีปู่ตา ในการเลี้ยงผีปู่ตานั้นมีเพียงสามหมู่บ้านที่ยังคงมีการนับถือผีควบคู่ไปกับพุทธศาสนาอยู่ ได้แก่ บ้านนาเกลือ บ้านนาดอน และบ้านนาเจริญ ส่วนบ้านนาธรรมนั้นเป็นหมู่บ้านเดียวในละแวกนี้ที่เลิกถือผี¹² ทั้งหมู่บ้านจึงไม่มีการเลี้ยงผีนับตั้งแต่ได้เลิกถือผีมาจนกระทั่งปัจจุบัน สามหมู่บ้านที่ยังคงถือผีปู่ตานั้นไม่ได้ถือปู่ตาดนเดียวกัน เนื่องจากแม่เมือง¹³ ของแต่ละหมู่บ้านนั้นไม่ได้สืบมาจากเชื้อสายปู่ตาดนเดียวกัน สิ่งเหล่านี้เองเป็นทุนทางสังคมในระบบเครือญาติที่มีในพื้นที่

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนแสดงให้เห็นถึงสำนึกร่วมของคนในพื้นที่สอดคล้องกับงานเขียนของ Pichet Saipan, ที่ศึกษาความเชื่อผีผู้ไทแสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องผีที่นำสู่การมีสำนึกร่วมของคนในพื้นที่ (Saipan, 2002: 121-154) จะเห็นได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งนี้ มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งในด้านทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม เห็นได้จากทุนทางวัฒนธรรมที่มีประเพณีพิธีกรรมที่หลากหลายอยู่ในพื้นที่อีกทั้งยังมีความเชื่อที่หลากหลายมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และในส่วนของทุนทางสังคมที่มีการไปมาหาสู่กันอยู่ตลอดเวลาของผู้คนในบริเวณโดยรอบและยังมีการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้นพื้นที่แห่งนี้จึงไม่ใช่เพียงแต่พื้นที่ที่มีแค่ความหลากหลายทางชาติพันธุ์เท่านั้นแต่ยังมีความร่ำรวยทั้งทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมด้วย

การเข้ามาของสำนักบุญนิยมในพื้นที่พหุชาติพันธุ์

ในวารสารเสขิชธรรม (Thai Inter Religious Commission for Development, 2000: 1-3) ได้อธิบายว่า “ลัทธิบริโภคนิยมมีอิทธิพลต่อการกำหนดชีวิตและทัศนคติของผู้คน โดยเน้นการให้คุณค่าและความสำคัญกับวัตถุและสิ่งของ”

¹² เลิกนับถือผี นำเครื่องบูชาหรือรูปเคารพทั้งหมดที่เป็นตัวแทนของความเชื่อผีไปทำลาย โดยการสวดถอนคาถาอาคมทั้งหมด ทำบุญให้ผีที่นำไปทิ้งทั้งหมด และห้ามนำความเชื่อผีให้มามีอำนาจกว่าผู้คนที่หมู่บ้าน ให้ผู้ที่เคยนับถือผีหันมานับถือศาสนาพุทธเท่านั้น

¹³ นอกจากเจ้าจำแล้วยังมีแม่เมืองอีกคนที่สามารถติดต่อสื่อสารกับผีฟ้า ผีแถนได้ และยังเป็นผู้รักษาโรคภัย อาการเจ็บป่วยต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับลูกเลี้ยงของแม่เมือง หรือแม่แต่ผู้ที่ต้องการรักษาด้วย

วิถีแห่งการบริโภค ไม่ได้เป็นวิถีปรกติของปัจเจกบุคคลมาแต่กำเนิด แต่ถูกกำหนดและวางเงื่อนไขต่าง ๆ โดยผู้เกี่ยวข้อง เช่น บริษัทข้ามชาติต่างๆ เพื่อให้ผู้คนเดินตามภายใต้ภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำ ความสะดวกสบาย และความทันสมัย สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การให้ความสำคัญกับเงิน เป็นตัวชี้้นำทำให้เกิดความต้องการบริโภคเพิ่มมากขึ้น จนทำให้กลายเป็นระบบทุนนิยมไปในที่สุด เมื่อการบริโภคจนเกินสมควรนำไปสู่ความโลภ ได้แผ่อิทธิพลเข้ามาสู่วงการศาสนาพุทธ ทำให้เกิดขบวนการทางพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับทุนและวัตถุเป็นอย่างมาก และยังได้แผ่อิทธิพลไปยังหลายพื้นที่ ทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งพื้นที่หมู่บ้านทั้งสี่แห่งที่ผู้เขียนศึกษาก็กำลังเผชิญปัญหาเกี่ยวกับสำนักบุญนิยม เห็นได้จากการสัมภาษณ์ Lian Kamrueng (ตาเลียน) ชาวญ้อ วัย 96 ปี ผู้อาวุโสที่มีความรู้ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามากที่สุดของบ้านนาเกลือ ได้เล่าให้ฟังว่า “เมื่อครั้งที่ตายังเด็ก พ่อกับแม่จะพาสวด ไตรสรณคัมภ์ทุกวัน และเมื่อมีการเทศน์ธรรม พระสมัยนั้นท่านจะเทศน์จากคัมภีร์ไบเบิล เมื่อญาติโยมสงสัยถามปัญหาธรรม พระสมัยนั้นท่านสามารถตอบได้ในทันที ซึ่งแตกต่างจากพระในยุคสมัยนี้ที่ไม่สามารถอ่านอักษรธรรมอักษรขอมในคัมภีร์ไบเบิลหรือตอบปัญหาธรรมได้อย่างว่องไวเหมือนพระในสมัยก่อนๆ” (Kamrueng [Pseudonym], 2012)

จากการสัมภาษณ์พบว่าทัศนคติของคุณตาเลียน เกี่ยวกับพระในยุคปัจจุบันนั้นเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับสำนักบุญนิยมได้เริ่มเข้ามาในพื้นที่บ้านนาธรรมนำโดยพระภิกษุรูปหนึ่งที่มาจากสาขาของสำนักบุญนิยมรวมทั้งผู้คนที่ศรัทธาในสำนักบุญนิยมต้องการปรับเปลี่ยนพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดบ้านนาธรรมให้เป็นโรงงานเย็บผ้าภายในหมู่บ้าน อีกทั้งต้องการขยายงานเย็บผ้าไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง จึงได้มีการปรับเปลี่ยนหรือถอน เผาทำลายสิ่งก่อสร้างและสิ่งของในบริเวณที่จะก่อตั้งโรงงานภายในพื้นที่ของวัดบ้านนาธรรม และได้ทำให้ข้อวัตรปฏิบัติของพระที่ระบุไว้ในพระไตรปิฎก ก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ผู้เขียนพบว่านอกจากการปรับเปลี่ยนหรือถอนสิ่งต่างๆ ในพื้นที่แล้ว กลุ่มคนสำนักบุญนิยมยังได้ชักชวนให้ผู้คนเดินทางไปเยี่ยมชมสำนักบุญนิยมสำนักใหญ่พร้อมทั้งจะออกค่าเดินทางและให้สินน้ำใจแก่ผู้ที่สนใจเดินทางไปสักการะหลวงปู่ที่เป็นที่เคารพของกลุ่มคนที่ศรัทธาสักสำนักบุญนิยม

ที่ต่างจังหวัดอีกทั้งยังชักชวนผู้ที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้บวชเรียนแต่ต้องบวชเป็นพระหรือสามเณรที่สำนักใหญ่ของสำนักบุญนิยม และยังมีคำบอกเล่าเรื่องราวสอดคล้องกับคำบอกเล่าของตาเลี่ยน นั่นคือ Jan Koadtabut (ยายจัน) ชาวผู้ไท อายุ 98 ปี ผู้ที่เคยอยู่ร่วมในพิธีทิ้งผีของหลวงพ่ออิน[ชื่อสมมุติ] และยังคงคลุกคลีอยู่กับวัดวาอารามมาตั้งแต่ยังเยาว์วัย “หลังจากได้มีการทิ้งผีเป็นที่เรียบร้อยแล้วในบ้านนาธรรมคนในหมู่บ้านนั้นเป็นชาวผู้ไท ได้นับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดพระสมัยก่อนนั้นเข้มงวดในการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างมาก และมีความเชื่อว่าจะต้องนิพพาน¹⁴ ซึ่งการนิพพานนั้นเป็นอนัตตา¹⁵ จึงต้องเร่งเรียน เร่งอ่าน เร่งปฏิบัติเพื่อที่จะหนีไปจากวัฏสงสาร¹⁶ ให้ได้ จะไม่รับเงินมากกว่าหนึ่งบาทตามพระบัญญัติ¹⁷ ซึ่งแตกต่างจากพระสมัยนี้ที่นิยมนำเงินไปถวายเพื่อที่จะทำบุญ จึงมีข้อวัตรปฏิบัติที่ขัดแย้งกัน” (Koadtabut [Pseudonym], 2012) จากปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้เขียนเห็นว่าในอดีตผู้คนในพื้นที่หมู่บ้านทั้งสี่แห่งนั้น มีความเคร่งครัดในเรื่องความเชื่อ ศาสนาอย่างมาก ยึดหลักธรรมคำสอนในการดำรงชีวิตเรื่อยมา

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2542 สำนักบุญนิยมได้คืบคลานเข้ามาในบ้านนาธรรมเป็นครั้งแรกเข้ามาโดยการสร้างปฏิสัมพันธ์กับพระผู้ใหญ่ที่มีตำแหน่งเป็นถึงรองเจ้าคณะอำเภอเมืองจังหวัดหนึ่งทางใจกลางของภาคอีสาน พระผู้ใหญ่รูปดังกล่าวนี้เป็นลูกหลานจากบ้านนาธรรมมีความรู้ความสามารถทางพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ท่านได้รู้จักกับพระมหาประทีน เมื่อพระผู้ใหญ่ท่านทราบว่าจะเจตนาของพระมหาประทีนต้องการพัฒนาหมู่บ้านที่ห่างไกลให้เจริญกว่าที่เป็นอยู่ จึงได้ชักชวนพระมหาประทีนเข้ามายังหมู่บ้านนาธรรม เพื่อหวังให้พัฒนาหมู่บ้านนาธรรม แต่การเข้ามาของพระมหาประทีนนั้นกลับส่งผลกระทบต่อพื้นที่หมู่บ้านทั้งสี่แห่ง ดังที่

¹⁴ สภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว ภาวะที่จิตมีความสงบสูงสุด เพราะไร้ทุกข์ ไร้สุข เป็นนิสสภาพ สมบูรณ์

¹⁵ เป็นสุขสูงสุดคือความสงบ ไม่ใช่สุขอย่างโลก ไม่ใช่ทุกข์ ไม่ใช่การมา ไม่ใช่การไป ไม่ใช่สถานที่คือความหยุดโดยสมบูรณ์สิ้นสุดความเปลี่ยนแปลงจึงคงอยู่ในสภาพเดิม ไม่มีการปรุงแต่งใดๆ

¹⁶ ภพภูมิที่มนุษย์ทุกคนต้องเวียนว่ายตายเกิดขึ้นมาในตามหลักของพุทธศาสนา

¹⁷ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พุทธศาสนิกชนเคารพนับถือ ท่านได้บัญญัติไว้ว่า “เงินทองไม่ควรถวายแก่ภิกษุและสามเณร” จากพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลไทยฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย เล่ม 3 หน้า 940

ป่าคำพูน อายุ 58 ปี ซึ่งเป็นลูกหลานของชาวผู้ไท ได้เล่าว่า

มีพระองค์หนึ่งบอกว่าจะมาบำรุง ปรับปรุงวัดนี้ให้ดีขึ้น แต่พฤติกรรมของพระองค์นี้ต่างจากพระรุ่นก่อนๆ ท่านบอกว่า ถ้าอยากได้บุญมากๆ เราจะต้องเป็นประธานกองกฐินบริจาคหนึ่งล้านบาทสักครั้งหนึ่งในชีวิต ถ้าบริจาคมากบุญจะส่งให้เราร่ำรวย ถูกเลขถูกหวย ถ้าบริจาคน้อยเราก็จะไม่ได้อะไร และพระองค์นี้ยังชวนคนในหมู่บ้านขายที่ไร่ที่นา เพื่อจะเอาเงินไปบริจาค จนทำให้สามีกับภรรยาต้องแตกคอกัน เพราะภรรยาจะขายนาเพื่อเอาไปบริจาค แต่สามีไม่ต้องการขาย เมื่อได้เงินมาภรรยาก็เอาไปบริจาคหมด เพื่อหวังที่จะให้ตัวเองถูกเลขถูกหวยตามคำชวนเชื่อของพระองค์นี้ และพระองค์นี้ยังได้ชวนผู้คนของสำนักบุญนิยมเผาทำลายหรือถอนย้ายเปลี่ยนโบราณวัตถุโบราณสถาน รวมทั้งพระพุทธรูปออกไปจากวัด พระท่านบอกว่าของพวกนี้ไม่ต้องมีไว้ก็ได้เพราะมันไม่ได้ทันสมัยแล้วมันหมดยุคไปแล้ว (Maneeprom [Pseudonym], 2011)

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบ้านนาธรรม ได้เป็นหัวข้อสนทนาและการวิพากษ์วิจารณ์ของอีกสามหมู่บ้านในพื้นที่ ทำให้แต่ละหมู่บ้านผู้คนกลุ่มที่ถือพุทธศาสนาตามแบบของธรรมยุติกนิกายเริ่มเกิดการตื่นกลัวต่อสำนักบุญนิยมที่จะเข้าไปทำลายวัตถุ สิ่งของ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิมในพื้นที่ ผู้คนจึงได้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อต่อสู้ ต่อรอง และช่วงชิงกับสำนักบุญนิยมบนพื้นฐานความเชื่อของคนในท้องถิ่น ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นถึงประเด็นดังกล่าวในหัวข้อถัดไป

การต่อรองกันระหว่างทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมกับสำนักบุญนิยมในบ้านนาเกลือ

“บุญ” การทำบุญในความคิดของผู้คนในพื้นที่ชุมชนพหุชาติพันธุ์นั้นจะต้องเกิดจากการลงมือทำ และทำด้วยความตั้งใจจริงจึงจะเกิดบุญที่บริสุทธิ์ อาทิ

การพึ่งพิงศาสนา สนทนาธรรม ดูแลรักษาซ่อมบำรุงวัดและพระสงฆ์ ยิ่งกว่านั้น ถ้าทราบว่าจะพระที่ตนปฏิบัติดูแลอยู่นั้นเป็นลูกศิษย์สายหลวงปู่มั่น ชาวบ้านจะทุ่มเท ทั้งแรงกาย แรงใจทำนุบำรุงพระสงฆ์และวัดแห่งนั้น เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่า พระที่มาจากสายของหลวงปู่มั่นซึ่งเป็นพระสายธรรมยุตนั้นมีความเคร่งครัด ตามหลักธรรมกว่าพระจากเถรวาท ในส่วนของการให้ทานชาวบ้านจะให้ทาน ตามกำลังศรัทธาของตนเอง ไม่เน้นการนำเงินเพื่อไปทำทานมากนัก เพราะชาวบ้าน ส่วนใหญ่เชื่อว่า การทำบุญแม้เพียงเล็กน้อยเมื่อตายไปได้ขึ้นสวรรค์ชั้นสูงได้ สำนัก บุญนิยมนั้นเกิดขึ้นจากความคิด ที่จะเผยแพร่พระพุทธศาสนา วิชชาของตนไป ทั่วโลก สืบสานมโนปณิธานหลวงปู่ผู้คิดค้นวิชา เพื่อให้มวลมนุษยชาติได้มีโอกาส เข้าถึงที่พึ่งอันแท้จริง โดยการสร้างวัดหรือศูนย์ปฏิบัติธรรมให้ดีที่สุด ดังนั้นสำนัก บุญนิยมจึงได้พยายามที่จะหาทุนมาเพื่อก่อสร้างวัดหรือศูนย์ปฏิบัติธรรมตามแนว ความเชื่อของสำนักตน สำนักดังกล่าวนี้ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อต้องการเผยแพร่ศาสนาของ ตนให้ทั่วโลก เมื่อมีผู้คนศรัทธามากจึงได้ก่อสร้างวัดและศูนย์ปฏิบัติธรรมหลาย แห่งทั่วโลกเพื่อให้เพียงพอแก่การรองรับผู้มีบุญจากทั่วโลกตามแนวความคิดของ สำนักนี้ ดังคำบอกเล่าของพระจากสำนักดังกล่าวรูปหนึ่ง ท่านได้อธิบายถึง การบริจาคเงินของสำนักตนให้ฟังว่า

การทำบุญนั้น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างวัด หรือการบริจาคเงิน ซึ่งชาติหนึ่ง เราจะทำได้แค่ครั้งเดียว เพราะฉะนั้น เราจะต้องทุ่มเทให้เต็มที่ ทำให้ยิ่งใหญ่ อย่างที่หลวงปู่ท่านได้แนะนำว่าการจะทำให้คนมาศรัทธาต้องมี 3 สูตร คือ สูตรที่ 1. กวาดวัดให้สะอาด เมื่อวัดสะอาดแล้วคนที่เขาตั้งใจ มาทำบุญ อาจจะทำสัก 10 บาท เห็นวัดสะอาดสะอาด น่าเย็น น่าเดิน จากเดิมที่คิดจะทำบุญ 10 บาท ก็มีสิทธิ์เพิ่มเป็น 100 บาท ถ้าตั้งใจทำบุญ 100 บาท ก็เพิ่มขึ้นอีกเป็นเงาตามตัว สูตรที่ 2. ขยันเทศน์ รักจะสร้างวัด พัฒนาวัด ให้ขยันเทศน์ ให้ดูหน้าโยมว่าทุกข์เรื่องอะไร แล้วก็เทศน์ให้ เจาะใจ เหมือนบ่งหนองออกจากแผล เมื่อโยมสบายใจแล้ว ก็จะมาช่วย พัฒนาวัดเอง เพราะคิดว่าเงินที่ช่วยทำบุญไปเป็นโลกีย์ทรัพย์ที่หลวงปู่ จะให้คืนกลับมาเป็นอริยทรัพย์ ซึ่งยิ่งใหญ่มากกว่ามาก และสูตรที่

3. ขยันนั่งสมาธิ เพราะถ้านั่งสมาธิเข้าถึงธรรมแล้วจะมองเห็นช่องทางสร้างบุญได้ทะลุปรุโปร่ง จะสร้างวัดหรือสร้างอะไรก็ทำเสร็จทั้งนั้น เมื่อได้เงินบริจาคมาจะต้องรีบสร้างเพื่อให้คนบริจาคเห็นผลเร็วที่สุด (Phra Maha Pratin [Pseudonym], 2012)

การทำบุญของชาวบ้านนั้นต่างจากของสำนักบุญนิยม เนื่องจากสำนักบุญนิยมนั้นเน้นให้ผู้ศรัทธานำเงินมาบริจาคให้มาก เพราะว่าการนำเงินไปบริจาคมากเท่าใดเมื่อตายไปก็จะได้ขึ้นสวรรค์ตามจำนวนเงินที่บริจาคไป ยิ่งบริจาคมากจะยิ่งได้ขึ้นสวรรค์ชั้นสูงและได้บริวารมากมาย ถ้าบริจาคน้อยจะได้อยู่สวรรค์ชั้นต่ำลงมาบริวารก็น้อยตามจำนวนเงินที่บริจาคไป และสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ที่สำนักบุญนิยมได้รุกรานบ้านนาธรรม ทำให้บ้านนาเกลือ บ้านนาดอน บ้านนาเจริญเกิดการตื่นตัว และได้รวมตัวกันจัดกิจกรรมต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะบ้านนาเกลือที่ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ที่สำนักบุญนิยมรุกรานในครั้งนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งคุณป้าคำพูนยังได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่า

มันไม่ได้มีแค่การบริจาคเงินอย่างเดียวนะ ท่านเอาพระพุทธรูปเก่าๆ ในวัดไปไหนก็ไปไม่รู้ และก็เอาไปลานไปเผาทั้งหมด พอถามท่านว่าเผาทำไม คัมภีร์ของพ่อของแม่ ของคำของคุณ¹⁸ ของบ้านเมือง มันจะต้องเก็บรักษาไว้อย่างดีไม่ใช่เอามาทำลายแบบนี้ ท่านกลับตอบมาว่า ไบลานพวกนี้มันเก่าแล้ว มีเยอะเยอะที่ห่อจดหมายเหตุ ถ้าอยากอ่านไปหาอ่านเอาที่กรุงเทพฯ ถ้าไม่มีคาร์ตก็ไปเอากับท่าน พระก็หาย คัมภีร์ก็เผาทิ้ง แล้วท่านยังจะมาทุบทำลายโบสถ์อีก โบสถ์หลังนี้อยู่มาเกือบร้อยปี ดีแต่ที่ชาวบ้านห้ามทันไม่อย่างนั้นบ้านนาธรรมคงไม่มีโบสถ์โบราณแบบนี้แน่ๆ (Maneeprom [Pseudonym], 2011)

¹⁸ ของคำของคุณ เชื่อว่าเป็นสิ่งมงคล ถ้ามีหรือได้ปฏิบัติแล้วจะส่งเสริมให้เกิดสิริมงคลต่อผู้นับถือหรือครอบครอง มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเจริญรุ่งเรืองขึ้นอันได้แก่ 1. วัตถุ อาทิ คัมภีร์โบราณ รูปเคารพทั้งหลาย ข้าวของเครื่องใช้ของบรรพบุรุษที่ได้ส่งกลับไปแล้ว เป็นต้น 2. ประเพณี อาทิ การไหลเรือไฟ คือการนำเอาสิ่งที่ไม่ดีไปทิ้งและบูชาพระแม่คงคา การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพ เชื่อว่าทำแล้วจะส่งผลดีแก่ชีวิต เป็นต้น 3. สัตว์มงคล อาทิเช่น หมูมงคล จะต้องมีเล็บเก้าเล็บ แมวสามสี เชื่อว่าถ้ามีแล้วจะทำให้ผู้ครอบครองมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นต้น

คำอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านนาธรรม จากคำบอกเล่าของลูกหลานในหมู่บ้านนาธรรม จึงนำมาสู่การรวมตัวกันของกลุ่มคนที่ต้องการปฏิเสชนักบุญนิยมทั้งสี่หมู่บ้านขึ้น เมื่อสำนักบุญนิยมได้รุกคืบเข้ามาอย่างรุนแรง ผู้เขียนพบว่าเหตุการณ์ดังกล่าวนั้นเป็นการต่อรองกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคม ในขณะที่ฝ่ายพระภิกษุของสำนักบุญนิยมและผู้ที่ศรัทธาสำนักบุญนิยมนั้นมีอำนาจมากกว่า มีทุนเป็นจำนวนมาก และยังมีเครือข่ายที่มากกว่า ทำให้อีกฝ่าย นั่นคือกลุ่มผู้ที่ปฏิเสชนักบุญนิยมทั้งสี่หมู่บ้าน จึงได้เพียงแต่ตั้งรับกับเหตุการณ์ไว้ล่วงหน้า โดยในปี พ.ศ. 2550 เริ่มมีการจัดกิจกรรมต่างๆ และรวมทั้งฟื้นฟูประเพณีเดิม เห็นได้จากคำบอกเล่าจาก Thom Srithong (ยายถม) ชาวผู้ไท อายุ 85 ได้แสดงให้เห็นถึงการรื้อฟื้นทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้

มันน่ากลัวที่พวกนั้นเข้ามาทำลายของพ่อของแม่ เราไม่มีเงินมีทองจะไปสู้กับเขา เราก็ได้แค่หวงแหนของพ่อของแม่เราไว้ แต่ก่อนการขึ้นสร้างน้ำพระดอยอ่างกุงตอนสมัยยายยังรุ่นๆ อยู่ ยายก็เคยได้ขึ้น หลวงพ่ออินจะพาขึ้นทุกปี แต่พอหลวงพ่ออินท่านมรณภาพ ก็มีพระลูกวัดต้องคืออินพาขึ้นไป ขึ้นไปทุกปีอยู่แต่มันก็ไม่เหมือนหลวงพ่ออินพาขึ้น มันเลยเงิบๆ คนไม่ได้สนใจ เพิ่งมา มีงานแบบใหญ่ๆ มาไม่กี่ปีนี้แหละ พวก อบต. กำหนดผู้ใหญ่บ้านนี้แหละเป็นผู้ชวนพี่น้องขึ้นไปสร้างน้ำ พวกเจ้านายเพิ่น¹⁹ เป็นผู้รณรงค์ให้ลูกหลานสนใจประเพณีเก่าแก่ของพ่อของแม่ มันจะได้มีคนสืบต่อไม่หายไปถูกทำลายอย่างบ้านอื่นเมืองอื่น (Srithong [Pseudonym], 2011)

นอกจากการกระตุ้นฟื้นฟูประเพณีเดิม โดยมีระบบเครือข่ายที่กระจายข่าวสารให้เป็นที่สนใจของผู้คนเริ่มที่จะหันมาสนใจประเพณีวัฒนธรรมของตน เริ่มเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมในพื้นที่มากขึ้น จึงนำไปสู่การรวมกลุ่มกันสร้าง

¹⁹ เป็นคำในภาษาอีสาน ใช้ในการกล่าวถึงบุคคลที่สาม ที่กระทำสิ่งใดอยู่ทั้งในอดีตหรือปัจจุบัน

พิพิธภัณฑที่บ้านนาเกลือขึ้นมาในปี พ.ศ. 2555 เพื่อเก็บรักษาวัตถุโบราณ คัมภีร์ไบเบิลของหมู่บ้านไว้เป็นที่แรก เห็นได้จากคำบอกเล่าเรื่องราวของ Praphai Srongphum (ป่าประไพ) อายุ 56 ปี ซึ่งเป็นลูกหลานของชาวฉวนในหมู่บ้านนาเกลือได้เล่าว่า

ตอนแรกคนในบ้านก็หารู้กันว่าจะเก็บรักษาของพ่อแม่ปู่ย่าตายายไว้ที่วัด แต่วัดที่บ้านนาเกลือมีพระแค่สององค์ แล้วท่านก็ชรภาพมากแล้ว ก็กลัวจะดูแลไม่ไหว ชาวบ้านเลยเสนอให้ทำที่จัดเก็บของไว้ให้ดีๆ อย่างพระที่ขุดได้ตามไร่ตามนา ก็มีแต่พระสมัยขอมโน้น บางคนขุดสระไว้เลี้ยงปลา แต่ได้ไหใส่กระดูกขึ้นมาเป็นสลิปี่สลิปไบ หมอธรรมหอมทรงท่านบอกว่าเป็นของพวกขอม ของเก่าของแก่บ้านนาเกลือมีแต่อันโบราณดี ๆ ทั้งนั้น บ้านนาเกลือเลยมีแต่ของโบราณ ชาวบ้านก็เลยได้มีพิพิธภัณฑทำพิพิธภัณฑขึ้นมาเพื่อเอาไว้เก็บรักษาพวกนี้ ลูกหลานสนใจอยากมาเรียนรู้ก็มาดู มาศึกษาได้ ตอนนี่พิพิธภัณฑมันยังมีแต่เสาอยู่ แล้วเวลาเสาร์ อาทิตย์หรือเวลาหลังเลิกเรียนของเด็ก ๆ แถวนี้ ที่สนใจอยากเรียนอยากจารธรรมเป็น มหาดิง²⁰ ที่อยู่บ้านนาเจริญก็เต็มใจสอนให้ ขอแค่คนอยากมาเรียนก็พอ (Srongphum [Pseudonym], 2011)

จากคำบอกเล่าของคุณป่าประไพทำให้เห็นว่า ท่ามกลางการขยายตัวของสำนักบุญนิยม ผู้คนที่บ้านนาเกลือพยายามสร้างความเข้มแข็งในพื้นที่ โดยการที่มีผู้ริเริ่มนำทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างมากมาย เพื่อนำมาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ได้แก่ การขึ้นเขาสรงน้ำพระดอยอ่างกุง การสอนอ่านคัมภีร์ไบเบิล และสอนจารอักษรธรรมจากคัมภีร์ไบเบิล และการสร้างพิพิธภัณฑที่ตั้งรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป

1. การขึ้นเขาสรงน้ำพระดอยอ่างกุง เกิดขึ้นหลังจากที่หลวงพ่ออินได้พาผู้คนในหลายหมู่บ้านทำการทิ้งผีแล้ว ท่านได้ชักชวนลูกศิษย์ที่เคารพนับถือท่าน

²⁰ พระมหาดิง เปรียญธรรม เก้าประโยค พระชาวผู้ไท ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ในการอ่านจารอักษรธรรม อักษรไทน้อย และอักษรขอม เกิดและเติบโตที่บ้านนาดอน

ขึ้นไปก่อตั้งพระธาตุ และพระพุทธรูปขนาดใหญ่บนดอยอย่างถ้ง หลวงพ่ออินท่านเป็นที่เคารพของผู้คนในพื้นที่จำนวนมากทั้งชาวผู้ไท ชาวญ้อ และชาวกะเลิง จึงมีผู้คนมากมายขึ้นไปร่วมก่อสร้างพระธาตุและพระพุทธรูปร่วมกับหลวงพ่ออิน เมื่อก่อตั้งเสร็จแล้วในทุกๆ เดือนพฤษภาคม หลวงพ่ออินและบรรดาลูกศิษย์ที่เคารพรักท่านจะขึ้นไปสรงน้ำพระและถวายเพลแก่พระภิกษุ แต่เมื่อหลวงพ่ออินท่านได้มรณภาพ ประเพณีขึ้นเขาสรงน้ำพระก็ยังคงสืบทอดต่อกันเรื่อยๆ มา จนมาถึงช่วงระยะเวลาหนึ่งประเพณีขึ้นเขาสรงน้ำพระได้ซบเซาลงไป เนื่องมาจากพระหลายรูปที่เป็นลูกศิษย์หลวงพ่ออิน ปฏิบัติวัตรปฏิบัติของพระไม่ถูกต้อง และยังเข้าไปสนับสนุนสำนักบุญนิยม ทำให้ผู้คนที่พบเห็นเริ่มไม่ให้ความเคารพนับถือ เมื่อความเชื่อเดิมถูกคุกคามผู้คนในพื้นที่จึงตื่นตัวและต่อต้านกับภัยคุกคามนั้น

เมื่อปี พ.ศ. 2552 ได้เริ่มฟื้นฟูประเพณีเดิม และยังได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทำให้ผู้คนในพื้นที่กลับมาสนใจ ประเพณีขึ้นเขาสรงน้ำพระอีกครั้ง ในแต่ละปีนั้นแต่ละหมู่บ้านจะได้รับมอบหมายจาก อบต. แยกต่างกันไป อาทิ พ.ศ. 2557 บ้านนาดอนส่วนใหญ่เป็นชาวผู้ไท ซึ่งอยู่ใกล้ภูเขากว่าหมู่บ้านอื่นได้รับมอบหมายให้ไปสมทบเจ้าหน้าที่ อบต. เพื่อเตรียมสถานที่ก่อน ถัดออกไปสักหน่อยจึงเป็นบ้านนาเกลือซึ่งมีชาวผู้ไทและชาวญ้ออาศัยอยู่ที่หมู่บ้านนี้ ได้รับมอบหมายให้เตรียมอุปกรณ์และเครื่องมือก่อสร้างขึ้นไปเสริม เพื่อทำการซ่อมบำรุงและเทพื้นเพิ่มเติมบริเวณรอบๆ พระธาตุ ถัดจากบ้านนาเกลือออกไปอีกนั้นเป็นบ้านนาเจริญ ซึ่งมีชาวกะเลิงเป็นส่วนมาก ได้รับมอบหมายให้นำเครื่องมือ อุปกรณ์เครื่องครัวต่างๆ ขึ้นไปเสริม ส่วนหมู่บ้านนารธรรมนั้นอยู่ไกลออกไปส่วนใหญ่เป็นชาวผู้ไท ได้รับมอบหมายให้เตรียมโต๊ะและเก้าอี้ขึ้นไปเพิ่มเติมจากที่ อบต. ได้เตรียมไว้ เมื่อทุกอย่างพร้อมก็จะเริ่มถวายเพลแก่พระ ในระหว่างที่พระฉันเพลนั้นหนุ่มสาวต่างหมู่บ้านต่างชาติพันธุ์ก็เริ่มลงมือช่วยกันเทพื้นรอบๆ พระธาตุ หลังจากเทพื้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็ตรงกับพระฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระผู้อาวุโสที่สุดเป็นผู้นำสวดมนุชาพระพุทธรูป และเริ่มทยอยสรงน้ำพระ เมื่อพระท่านสรงน้ำเสร็จผู้คนแต่ละหมู่บ้านจึงทยอยไปสรงน้ำ หลังจากเสร็จพิธีเป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงได้มีการจุดบั้งไฟ แต่ละหมู่บ้านนั้นจะนำ

บั้งไฟที่ทำสุดฝีมือมาประชันกันว่าของหมู่บ้านไหนจะขึ้นได้สูงกว่ากัน จึงเป็นที่สนุกสนานของผู้คน การขึ้นเขาในปัจจุบันนี้น่ายากกว่าอดีต เพราะ อดต. ได้ร่วมมือกับชมรม off road ของจังหวัด เพื่อนำผู้สูงอายุที่ต้องการขึ้นเขาเพื่อร่วมทำบุญสร้างน้ำพระแต่เดินไม่ไหว รวมทั้งผู้ที่ต้องการความรวดเร็วขึ้นไปให้ถึงยอดดอย อีกทั้งยังได้ช่วยขนข้าวของอุปกรณ์ต่างๆ ขึ้นไปให้อีกด้วย

ประเพณีขึ้นเขาสร้างน้ำพระในครั้งที่หลวงพ่อดินยังไม่มรณภาพ คือทูลทางวัฒนธรรมที่มีในพื้นที่เป็นประเพณีเดิมที่ได้รับความนิยมอย่างมาก แต่เมื่อประเพณีได้เริ่มซบเซาลง จึงถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่อีกครั้งโดยกลุ่มผู้ที่ไม่ศรัทธาสำนักรบญนิยมทำให้ประเพณีขึ้นเขากลายเป็นประเพณีใหม่ อีกทั้งยังได้กลุ่มออฟโรด ซึ่งถือได้ว่าเป็นเครือข่ายทูลทางสังคมที่ได้เข้ามามีส่วนในประเพณีของชุมชน เห็นได้ว่าชุมชนมีทูลทางวัฒนธรรมเดิม คือ ประเพณีขึ้นเขาที่มีมาแต่อดีต สามารถกลายเป็นทูลทางสังคมได้จากการมีส่วนร่วมของกลุ่มอื่น และกลุ่มใหม่ก็คือทูลทางสังคมที่สามารถพลิกผันกลับกลายเป็นทูลทางวัฒนธรรมได้เนื่องจากประเพณีขึ้นเขาแต่เดิมนั้น ขึ้นเขาด้วยการเดิน เมื่อมีกลุ่ม off road เข้ามา ทำให้เกิดวัฒนธรรมขึ้นเขาโดยการไ้รถยนต์ในการนำผู้คนขึ้นเขา

2. สอนการอ่านและจารคัมภีร์โบลาน โดยกลุ่มผู้คนที่ปฏิเสธสำนักบุญนิยมที่เป็นกลุ่มหลักจากบ้านนาตอน โดยมีพระมหาตั้งซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านนาเจริญ ได้เป็นผู้ริเริ่มช่วยสอนผู้ที่สนใจศึกษาอักษรธรรมจากคัมภีร์โบลาน โดยการนำผู้ที่สนใจเรียนจากหมู่บ้านต่างๆ ไปศึกษาที่วัดบ้านนาเจริญ สืบเนื่องมาจากข่าวการเผาทำลายคัมภีร์โบลานของหมู่บ้านนาธรรมแพร่กระจายไป ทำให้พระมหาตั้งต้องการรักษาคัมภีร์โบลาน ซึ่งถือว่าเป็น “ของค่าของคุณ” สิ่งมงคลอีกอย่างหนึ่งที่ควรหวงแหนไว้ เพราะเนื้อหาในคัมภีร์โบลานนั้นมีคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกับสมัยนี้ที่บันทึกเรื่องราวคำสอนของพระพุทธเจ้าเอาไว้ในหนังสือที่เรียกว่า ‘พระไตรปิฎก’ คัมภีร์โบลานจึงมีความสำคัญเหมือนพระไตรปิฎกในยุคสมัยนี้ เดิมทีนั้นพระมหาตั้งท่านสอนการจารและการอ่านคัมภีร์โบลานให้กับเณรและเด็กวัดชาวทะเลิงเป็นกลุ่มแรกและยังได้สอนให้กับผู้ที่สนใจศึกษา จึงทำให้มีผู้ที่สนใจเรียนอ่านและสอนจารคัมภีร์โบลานมากขึ้น

อีกทั้งยังได้ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นชาวผู้ไทบ้านนาธรรมที่มีความรู้ความสามารถในการอ่านคัมภีร์โบลานได้เห็นความสำคัญของคัมภีร์โบลานจึงนำไปสอนให้กับนักเรียนในโรงเรียนที่ให้ความร่วมมือและต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมในพื้นที่ จึงทำให้ในช่วงสายของวันอาทิตย์จะมีกลุ่มเยาวชนชาวผู้ไทบ้านนาธรรมที่สนใจศึกษาตัวธรรม ตัวไทน้อย หรือตัวขอมที่จารไว้ในคัมภีร์โบลาน รวมตัวกันเป็นกลุ่มและได้มาเรียนที่วัดบ้านนาเจริญ เยาวชนกลุ่มนี้ยังได้พากลุ่มเพื่อนของตนจากบ้านนาเกลือและบ้านนาดอนมาเรียนจาร เรียนอ่านด้วยกัน ทำให้มีกลุ่มเยาวชนที่สนใจเริ่มเห็นคุณค่าของคัมภีร์โบลานมากขึ้น และยังเป็นไปได้มาพบปะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เป็นเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ นอกจากนี้ก็ยังสามารถร่วมมือกับนักวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งที่มีความรู้ในเรื่องการเก็บรักษาและการอนุรักษ์คัมภีร์โบลาน ให้เข้ามาแนะนำและให้ความรู้กับผู้คนในพื้นที่ เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของคัมภีร์โบลานมรดกเก่าของชุมชนที่ควรรักษาไว้

การเรียนจารและอ่านคัมภีร์โบลานนั้นเป็นทุนทางวัฒนธรรมเดิมที่ เมื่อราว 70-80 ปีก่อนยังคงมีการเรียนคัมภีร์โบลานอยู่ ในอดีตนั้นการจารและการอ่านโบลานจะทำได้เฉพาะกลุ่มผู้ชายเท่านั้น เมื่อเริ่มมีการใช้สมุดและดินสอทำให้การเรียนจากคัมภีร์โบลานไม่ได้รับความนิยมและถูกลดคุณค่าลง แต่ในปัจจุบันนั้นการเรียนจารและการอ่านคัมภีร์โบลานได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง เริ่มสอนให้กับกลุ่มผู้ที่สนใจไม่จำกัดช่วงอายุหรือเพศ จะเห็นได้ว่าแต่เดิมนั้นการเรียนคัมภีร์โบลานจะอยู่ในเฉพาะกลุ่มสังคมของผู้ชาย เมื่อกลุ่มผู้ที่สนใจมีความหลากหลายจึงเกิดเป็นทุนทางสังคมในรูปแบบเครือข่ายที่รื้อฟื้นวัฒนธรรมเดิมในพื้นที่ขึ้นมาให้ได้รับการสนใจอีกครั้ง

3. พิพิธภัณฑสถานชุมชนบ้านนาเกลือ กลุ่มผู้ปฏิเสชนสำนักบุญนิยมบ้านนาเกลือ เป็นกลุ่มหลักที่ได้รับเริ่มการก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานเป็นแห่งแรก การก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานของหมู่บ้านนาเกลือขึ้นเพื่อต้องเก็บรักษาและสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ไว้ในรูปของพิพิธภัณฑสถานชุมชน เพื่อป้องกันมรดกของชุมชนไม่ให้ถูกทำลายจากสำนักบุญนิยม ผู้คนในหมู่บ้านได้เริ่มทำพิธีบวงสรวงและบวชชีพราหมณ์ในวันที่ 5 เดือน 5 ปี พ.ศ. 2555 อีกทั้งยังได้รับความร่วมมือจากหลากหลายหมู่บ้าน

เข้ามาร่วมบวชชีพราหมณ์ในครั้งนี้ ชาวผู้ไทบ้านนาเกลือเป็นกลุ่มที่เชิญชวนให้ชาวผู้ไทจากบ้านนาธรรมกับบ้านดอน และชาวกะเลิงจากบ้านนาเจริญเข้าร่วมบวชชีพราหมณ์ในครั้งนี้ หลังจากบวงสรวงเพื่อเลือกสถานที่และได้เลือกบริเวณที่เหมาะสม หมุดหมายไว้เพื่อสร้างพิพิธภัณฑสถาน ชาวผู้ไทและชาวญ้อบ้านนาเกลือได้เริ่มรวบรวมสิ่งของต่างๆ ที่ต้องการอนุรักษ์ไว้ มาขึ้นทะเบียนและรวมกันไว้ที่วัด ในการสร้างซ่อมแซมอุปกรณ์ของโบราณต่างๆ ให้กลับมาดูเหมือนเดิมได้นั้นต้องพึ่งช่างฝีมือชาวกะเลิงจากบ้านนาเจริญ เพราะชาวบ้านนาเจริญนั้นมีความชำนาญในการซ่อมบำรุงอย่างมาก อาทิเช่น ธรรมาสัน อายุกว่า 80 ปี ที่ผู้ฟังค่อนข้างมาก เมื่อได้ช่างฝีมือดีจากบ้านนาเจริญมาช่วยซ่อมแซมก็ทำให้ของที่เสียหายผู้ฟังกลับมามีสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์อีกครั้งได้ นอกจากนั้นยังได้รับความร่วมมือจากชาวผู้ไทบ้านนาธรรมกับบ้านนาดอน ให้ยืมคัมภีร์โบราณมาจัดแสดงเพื่อให้ผู้ที่แวะเวียนเข้ามาและผู้สนใจได้เรียนรู้อีกด้วย พิพิธภัณฑสถานจึงใช้เป็นที่เกิดรวบรวมสิ่งของที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีใช้แต่ดั้งเดิม ทั้งที่ยังมีใช้ให้เห็นอยู่ในปัจจุบันและเลิกใช้งานแล้ว จึงต้องการอนุรักษ์ไว้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาต่างๆ เช่น กลองเสียง²¹ เชือกหนัง กลองเพลขนาดใหญ่ โปงไม้โบราณ คัมภีร์โบราณ พระพุทธรูป ธรรมาสัน และผ้าห่มพระเวสสันดร เป็นต้น

จากเดิมชุมชนไม่เคยให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ เก็บสิ่งของเก่าแก่ต่างๆ แต่เมื่อเหตุการณ์จากบ้านนาธรรมได้เป็นกรณีตัวอย่างที่ทำให้หมู่บ้านสูญเสียวัตถุสิ่งของที่มีค่าในชุมชนไป ชาวบ้านบ้านนาเกลือจึงได้รวมตัวจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานกลางการขยายตัวของสำนักบุญนิยมแต่ยังได้รับความร่วมมือจากอีกสามหมู่บ้านที่คอยช่วยเหลือผ่านระบบเครือข่าย ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของแต่ละหมู่บ้าน ทำให้เกิดทุนทางวัฒนธรรมใหม่ในรูปแบบของการจัดทำพิพิธภัณฑสถานขึ้นมา การมีระบบเครือข่ายที่เข้มแข็ง ได้ก่อให้เกิดความร่วมมือช่วยเหลือทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และต่างกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อนำสิ่งเหล่านี้มาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ ต่อรอง

²¹ กลองเสียงในที่นี้คือกลองที่ขุดด้วยไม้ ลักษณะปากกว้างก้นเล็ก ใช้หนังวัวหรือหนังควายแล้วแต่ความนิยมซึ่งหน้ากลองและก้นกลอง การเร่งให้หนังกลองตึงทำโดยการเร่งหรือคลายเชือกหนังที่ร้อยโยงแผ่นหนัง

กับสำนักบุญนิยม

สิ่งดังกล่าวสามารถก่อให้เกิดเครือข่าย บรรทัดฐานทางสังคมวัฒนธรรม และความไว้วางใจ สังคมที่มีทุนทางสังคมเกิดจากการมีเครือข่าย ความสัมพันธ์ที่ยืดหยุ่นอย่างเหนียวแน่น และสิ่งที่บุคคลถูกหล่อหลอมทางสังคมจนกลายเป็นคุณสมบัติติดตัวของบุคคลนั้น ระบบความคิด ระบบคุณค่าอุดมการณ์ที่ชุมชนได้ตั้งไว้ โดยมีกรากลั่นกรองและสืบทอดต่อเนื่องกันมา ที่เป็นเช่นนี้ได้เพราะชุมชนนั้นมีความสามารถในการจัดการปัญหาของตนเองได้ในระดับหนึ่ง (Sangiampaisarn, 2005: 113) และยังมีผู้นำที่มีความสามารถ มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ศาสนา และเศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งพาเอื้อเฟื้อกัน โดยแต่ละพื้นที่ได้ใช้ศักยภาพของตนเองเข้ามาจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความร่วมมือของคนในพื้นที่เอง ภายใต้อำนาจทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่

สรุป

ถึงแม้ว่าเหตุการณ์ที่สำนักบุญนิยมได้รุกคืบเข้ามาทำลาย ปรับเปลี่ยน วัฒนธรรมประเพณีเดิมในพื้นที่ยังคงไม่สิ้นสุดในตอนนั้น แต่ผู้คนในชุมชนก็ได้เห็นคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณีขึ้นเขาสร้างน้ำพระ สร้างพิพิธภัณฑสถาน การเรียนจารเรียนอ่านคัมภีร์ไบเบิล และทุนทางสังคม ได้แก่ ระบบเครือญาติระหว่างชาวผู้ไท ชาวญ้อ ชาวกะเลิงที่อยู่ในชุมชน สิ่งเหล่านี้ที่ชุมชนนำมาเป็นเครื่องมือตั้งรับในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งแต่เดิมนั้นความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นรูปแบบที่มีมานาน แต่เมื่อได้เริ่มมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ทำให้มีกลุ่มทางสังคมใหม่เกิดขึ้นโดยใช้การวิเคราะห์สามระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับชุมชน โดยในระดับปัจเจกบุคคลนั้นผู้เขียนศึกษาผ่าน ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และนายก อบต. ผู้นำทางศาสนา ได้แก่ เจ้าจำ และเจ้าอาวาส ส่วนในระดับกลุ่มผู้เขียนให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้ปฏิบัติศาสนากฎและกลุ่มผู้ไม่ปฏิบัติศาสนากฎ อีกทั้งในระดับชุมชนผู้เขียนอาศัยข้อมูลเชิงลึกจากชุมชนพหุชาติพันธุ์ ทั้งสี่หมู่บ้าน ทั้งสามระดับนี้นำมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นการทำกิจกรรมร่วมกัน ได้แก่

ประเพณีขึ้นเขาสร้างน้ำพระซึ่งเคยเป็นทุนทางวัฒนธรรมเดิมและถูกรื้อฟื้นปรับปรุงขึ้นมาใหม่จึงได้กลายมาเป็นทุนทางวัฒนธรรมตัวใหม่เกิดขึ้น อีกทั้งยังได้เพิ่มความสัมพันธ์กับกลุ่มอพยพโรดโดยการว่าจ้าง จึงเป็นทุนทางสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง และการเรียนจารเรียนอ่านคัมภีร์โบลานก็ได้เครือข่ายเยาวชนจากต่างหมู่บ้านที่สนใจเรียนซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ที่สามารถพลิกผันไปเป็นทุนทางสังคมโดยมีความสัมพันธ์ในระบบเครือข่าย และในการสร้างพิพิธภัณฑ์ก็ได้รับความร่วมมือจากหลากหลายหมู่บ้าน

จากการกล่าวข้างต้นนั้นทำให้ผู้เขียนเห็นว่าทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนจะเข้มแข็งยิ่งขึ้นหรืออ่อนแอลงได้ก็เป็นไปตามสภาวะอำนาจเชิงวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นบริบททำให้ทุนทางวัฒนธรรมสามารถพลิกผันเปลี่ยนแปลงไปได้ ส่งผลให้ชุมชนพลิกผันเปลี่ยนแปลงได้ตามไปก็กลับกลายเป็นทุนทางสังคม อันหมายถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคมที่มีในพื้นที่ แต่ปรากฏการณ์ทางสังคมที่นำมาเสนอในบทความชิ้นนี้ เป็นสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งมีกรหียบยกทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมมาต่อต้านกับสำนักบุญนิยม เรื่องของอนาคตว่าหมู่บ้านนาเกลือและอีกสามหมู่บ้านจะสามารถต่อสู้ต่อรองกับสำนักบุญนิยมได้หรือไม่ ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งในอนาคต ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่าผู้คนในชุมชนได้นำทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมมาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ท่ามกลางการต่อสู้ต่อรองนี้ได้นำไปสู่การสร้างระบบสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้าน มีการพูดคุยกันและรวมตัวกันจัดกิจกรรมมากขึ้น เพื่อที่จะระดมกำลังร่างกายแรงใจ และกำลังศรัทธา ใช้ในการระดมทุนมาสร้างพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งยังได้ดึงเอานักวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์คัมภีร์โบลานของชุมชนอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- Kaewtep, Kanchana and Hinviman, Somsuk. (2010) *Saitarn hang nak kid tridsadee set tha sart karn mueng kup sue sarn suk sa* (In thai) [Major theorists in political economy and communication studies]. Chulalongkorn University.

- Meetham, Somkiat . (2000). *Bot kwam piset pue kwam kaw jai koranee wat Warasarn Sekeyadham*. (In Thai) [Special Issue on Understanding of Dhammakaya Temple Case]. **Journal of Sekeyadham**, 10(43), 21-32.
- Promphakping, Ninlawadee, Thongyou, Maniemai and Chamruspanth, Viyouth. (2014). *Karn chuang ching puen tee karn muang rawang rut lae thong thin kor ra nee suk sa moo ban phu ruam phat the ha chart thai nai phark E-Sarn*. (In Thai) [The political contestation between the state and the local: A study of a Thai Nation Development Cooperators' village in Northeast Thailand]. **Journal of Mekong Societies**, 10(2), 131-157.
- Saipan, Pichet. (2002). "*Pee Phu Thai*" *Kwam mhai jark wattakam haeng cheewit lae kwam tai*. (In Thai) ["Ghost of Phu Thai" The meaning from discourse of life and death]. **The Journal of Sociology & Anthropology**, 21(1), 125-154.
- Sangjampaisarn, Chanida. (2005). *Pierre Bourdieu's article "L 'economie des biens symboliques": Settakit khong sapsin chueang sanyalak khong Pirre Bourdieu*. (In Thai) [Pierre Bourdieu's article "L 'economie des biens symboliques" : a translation with an analysis of sociological concepts]. MA Thesis (French-Thai Translation), Faculty of Arts, Thammasart University.
- Srisuphan, Pinwadee. (2004). *Watakam thun tang sankom: kra buan karn srang naew kid lae patibutkarn ngai boribot karn pattana khong Thai*. (In Thai) [The discourse on social capital: conceptualization and practice in Thai development context (1997-2003)]. MA(Sociology), Faculty of Political Science, Chulalongkorn University.
- Srisupan, Pinwadee, Apichatvullop, Yaowalak and Manorom, Kanokwan. (2011). *Rue sarn pra pha nee: Karn plian plaeng khong boon bang fai nai yook lo ka phi wat* (In Thai) [Detraditionalization: A transformation of the bun bangfai rocket festival in the age of globalization]. **Journal of Mekong Societies**, 7(2), 27-48.
- Teerapruetikulchai, Bussayakorn. (2010). *Kra buan karn sue sarn pue prab plaeng kwam mhai nhai piteekam ngan sop*. (In Thai) [Communication Process to Transform Meanings in funeral rituals]. PhD Desertation (Communication Arts), Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University.
- Thai Inter Religious Commission for Development. (2000). Preface. **The Journal of Sekeyadham**, 10(43), 1-3.

สัมภาษณ์

- Butphiang, Aun. (Pseudonym). (2012, February 15). **Interview:** Faith leader, Phu Thai, Na Klue Village, Sakhon Nakorn Province.
- Janwongsa, Suree. (Pseudonym). (2012, February 8). **Interview:** Senior citizen, Phu Thai, Na Klue Village, Sakhon Nakorn Province.
- Kamrueng, Lian. (Pseudonym). (2012, March 10) **Interview:** Senior Ngor, Na Klue Village, Sakhon Nakorn Province.
- Koadtabut, Jan. (Pseudonym). (2012, January 28) **Interview:** Senior citizen, Phu Thai, Na dham Village, Sakhon Nakorn Province.
- Maneeprom, Kampon. (Pseudonym). (2011, October 4) **Interview:** Phu Thai, Na dham Village, Sakhon Nakorn Province.
- Phra Maha Pratin. (Pseudonym). (2012, March 17) **Interview:** Monk from Sam Nak Booniyom, Sakhon Nakorn Province.
- Srithong, Thom. (Pseudonym). (2011, November 15) **Interview:** Senior citizen, Phu Thai, Na Klue Village, Sakhon Nakorn Province.
- Srongphum, Praphai. (Pseudonym). (2011, October 15) **Interview:** Ngor, Na Klue Village, Sakhon Nakorn Province.